

بررسی جامعه‌شناختی تعیین‌گرهای عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی

علی بوداچی^{۱*}، محمد عباس زاده^۲، حسین بنی فاطمه^۳ و محمدباقر علیزاده اقدم^۴

چکیده

در عصر حاضر، ترویج صداقت و اخلاق دانشگاهی و مقابله با سوء رفتارهای پژوهشی چون سرقت علمی، جعل و تحریف یافته‌ها به بخش مهمی از مأموریت‌های دانشگاه‌ها تبدیل شده است، چرا که در میدان علمی، عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی به صداقت و شرافت علمی، پیوند علم، جامعه، صنعت و اعتبار مؤسسات علمی لطمه می‌زند. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه تعیین‌گرهای عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی و روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و از منظر گردآوری داده‌ها پیمایشی بود. جامعه آماری کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به تعداد ۶۶۵۱ نفر بودند که از این تعداد ۷۲۹ نفر از طریق فرمول کوکران به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که میانگین درصدی (۵۹/۸۸) عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی بالاتر از مقدار متوسط است. نتایج تحلیل رگرسیونی به روش گام به گام نشان داد که متغیرهای وارد شده در مدل؛ یعنی فشار اجتماعی، نظارت دانشگاهی و نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در مجموع، توانستند ۰/۱۸ درصد تغییرات سازه عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی را تبیین کنند. با مقایسه ضرایب بتاها می‌توان گفت که سازه فشار اجتماعی با ضریب بتای ۳۹ بیشترین تأثیر را در عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی دانشجویان منتخب در نمونه داشته است.

کلید واژگان: فشار اجتماعی، عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی، نظارت دانشگاهی.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

*نویسنده مسئول: a.boudaghi@scu.ac.ir

۲. استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران: m.abbaszadeh2014@gmail.com

۳. استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران: Banifatemeh1382@yahoo.com

۴. استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران: Aghdam1351@yahoo.com

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۸/۷ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۵/۲۹

مقدمه و بیان مسئله

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به‌عنوان بالاترین مرکز اندیشه‌ورزی و تولید علم جامعه، با حضور و فعالیت اندیشمندان متفکران، دانش‌پژوهان و دانشجویان، در اعتلای علمی و جهت بخشیدن به حرکت‌های فکری، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی جامعه نقش اساسی دارند. دانشگاه به‌عنوان اولین پایگاه تولید و انتقال دانش، نقش اساسی خود را در دو زمینه تولید (پژوهش) و انتقال علم (آموزش) و کاربرد آن (خدمات اجتماعی) ایفا می‌کند. در عصر حاضر و در کشاکش رقابت میان جوامع، برتری کشورها به میزان بهره‌مندی آنان از علم و دانش روز بستگی دارد و درنهایت، کوشش علمی و برخورداری از فناوری زاینده نیروی انسانی خلاق و کارآمد به‌عنوان اصلی‌ترین عامل دستیابی به توسعه است. برتری یک کشور بیش از آنکه به منابع طبیعی یا ظرفیت‌های موجود صنعتی متکی باشد، به میزان بهره‌مندی آن کشور از علوم و فنون و به پویایی نظام آموزش عالی آن کشور بستگی دارد (Haji Heydari, Jafari & Arasteh, 2015). اساساً تولید و ترویج علم نافع با رعایت اخلاق حرفه‌ای، بهبود مستمر با اتکا به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی کارآمد، تربیت انسان‌های متعهد، خلاق، متخصص، پژوهشگر و کارآفرین برای پاسخگویی به نیازهای جامعه، اعتلای فرهنگی با به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته و استانداردهای جهانی و تقویت همکاری با مراکز علمی و فرهنگی در سطح ملی و بین‌المللی بخشی از مأموریت دانشگاه‌هاست (Abbaszadeh, Saadati & Mohammadi, 2014). در نظام دانشگاهی سوء رفتارهای پژوهشی کنشگران دانشگاهی از جمله چالش‌هایی است که آموزش عالی و مأموریت‌های آن را در مقیاس جهانی و ملی تهدید می‌کند. سوء رفتار پژوهشی به معنای ارائه اطلاعات نادرست در یک زمینه علمی مهم، به‌عمد یا از روی سهل‌انگاری و همچنین نقض مالکیت معنوی دیگران یا آسیب رساندن به تحقیقات آنها در هر شرایطی دیگر است (Bornmann, 2013). مفهوم یادشده طیف وسیعی از نارضایتی آگاهانه شرکت‌کنندگان در مطالعه تا داده‌سازی و رعایت نکردن حقوق نویسندگان را شامل می‌شود. سوء رفتارهای پژوهشی در زمینه انتشار نتایج عمدتاً مواردی مانند انتشارات همپوشان، سرقت معنوی، جعل داده، رعایت نشدن حقوق نویسندگی و تعارض منابع را شامل می‌شود (Abbasi, Farzan, Seyyed Ameri & Zayer, 2015). طبق تعریف اداره سیاست علم و فناوری^۵، سوء رفتار پژوهشی به معنای داده‌سازی، تحریف و سرقت ادبی در آماده‌سازی، اجرا یا در گزارش یافته‌های پژوهش است (Poduthase, Garza & Wood, 2018).

سوء رفتارهای پژوهشی نگرانی بین‌المللی است. در دهه ۱۹۸۰، موارد زیادی از سوء رفتارهای پژوهشی در تحقیقات مالی فدرال ایالات متحده آمریکا منتشر شده است و دانشمندان و سیاستگذاران به اهمیت این مسئله هشدار داده‌اند. از آن زمان به بعد، سوء رفتارهای پژوهشی در بسیاری از کشورهای دیگر از جمله کانادا، چین، دانمارک، آلمان، ایتالیا، ژاپن، هلند و کره جنوبی رخ داده است. موارد بسیاری از سوء رفتارهای پژوهشی، به‌ویژه داده‌سازی دانشمند کره جنوبی و سوک وانگ در تحقیقات سلول‌های بنیادی جنینی انسان،

همکاری‌های بین‌المللی را درگیر کرده است (Resnik & Rasmussen, 2015). طبق دیدگاه آستین و همکاران^۶ اشکال سوء رفتارهای پژوهشی در همه زمینه‌های دانشگاهی عادی شده که این مبین آن است که دانشجویان اغلب رفتار ناصادقانه از خود نشان می‌دهند؛ سوء رفتارهای پژوهشی به هیچ‌یک از رشته‌های دانشگاهی محدود نمی‌شود و می‌تواند در میان دانشجویان پزشکی و علوم دیگر یافت شود؛ بریکلی^۷ بر اساس گزارش دفتر صداقت پژوهشی^۸ بر این باور است که سوء رفتارهای پژوهشی در دانشگاه‌ها در حال افزایش است (Mundt, 2007). سوء رفتارهای علمی و عادی شدن آن به شهرت دانشمندان و مؤسسه علمی لطمه می‌زند و موجب ضعیف شدن حمایت عمومی از علم می‌شود (Mundt, 2007). افزایش سوء رفتارهای پژوهشی موجب اتلاف زمان، تلاش و پول می‌شود و پیامد آن بی‌اعتمادی عمومی به علم است. در کشورهای در حال توسعه تعداد انتشار نشریات به دلیل الزام اجباری برای ارتقای جایگاه علمی افزایش یافته، اما تحقیقاتی درباره میزان و عوامل مرتبط با سوء رفتارهای پژوهشی انجام نشده است. در این کشورها، با افزایش محیط پژوهشی و انتشارات، سوء رفتارهای پژوهشی افزایش می‌یابد و بنابراین، به مکانیسم‌هایی کارآمد برای مقابله با این مسئله نیاز است (Risal, 2015). نتایج پژوهش عطایی آشتیانی (Ataie Ashtiani, 2017) با عنوان "نقشه جهانی سوء رفتارهای علمی" نشان داد که به ترتیب کشورهای چین، مالزی، مکزیک، پاکستان، ایران، عربستان سعودی، هنگ‌کنگ، کره جنوبی و مصر کشورهای پیشرو در سوء رفتار انتشار در میان ۴۶ کشور دارای بیش از ۵۰۰۰۰ اسناد در پایگاه داده‌ها از سال ۲۰۱۱ تا ۱۵ مارس ۲۰۱۷ هستند. رتبه ۵ کشور ایران در زمینه میزان سوء رفتارهای پژوهشی در میان ۴۶ کشور بررسی شده زنگ خطری برای جامعه علمی و مسئولان دانشگاهی است. همچنین تحقیقات انجام شده در کشور ایران نشان می‌دهد که در میدان علمی، منبع ندادن، کپی‌پیست و مواردی از این قبیل در میان برخی از کنشگران دانشگاهی عادی شده و قبح سوء رفتارهای پژوهشی از بین رفته است (Abbaszadeh, Banifatemeh, Alizadeh-Aghdam & Boudaghi, 2016) و ویژگی‌های فرایند هنجارشکنی اخلاق علم در فضای آموزش علوم اجتماعی خود را در عادی‌سازی هنجارشکنی و امتناع تغییر و سپس، شکل‌گیری یک هنجارشکنی نظام‌مند بازنمایی می‌کند (Gharakhani, 2014). تحقیقات رزینیک و همکاران در سال ۲۰۱۵ در میان ۴۰ کشورهای برتر در حوزه تحقیق و توسعه نشان داد که سیاست‌های مقابله با سوء رفتارهای پژوهشی در پیشگیری از آن نقش مهمی دارد (Fisher, Fried & Feldman, 2013). همچنین داشتن سیاست‌های ملی سوء رفتارهای پژوهشی با رتبه سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه مرتبط است (Resnik et al., 2015).

واکاوی تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که به‌رغم افزایش مطالعات درباره سوء رفتارهای پژوهشی در خصوص عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی و عوامل مرتبط با آن در مطالعات خارجی (Davis, Riske

6. Astin et al.

7. Brickley

8. Office of Research Integrity

(Morris & Diaz, 2007) در کشور ایران درباره عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و عوامل زمینه‌ساز آن با رویکرد کمی مطالعات جدی انجام نشده است. این در حالی است که عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان که مهم‌ترین عضو اجتماع علمی هستند، سرمایه دانشگاهی، سلامت، صداقت و شرافت دانشگاهی را در میدان ملی و بین‌المللی با چالش مواجه می‌سازد و به پیوند بین علم و جامعه، دانشگاه با صنعت و ... آسیب می‌زند؛ بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه عوامل اثرگذار بر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز بود. با توجه به نقش مهم دانشگاه‌های سطح یک کشور مثل دانشگاه تبریز در تولید علم و رتبه‌بندی جهانی دانشگاه‌ها و همچنین لزوم تعهد و اقتدای بالای این دانشگاه به آداب علم برای رهبری علمی و سرمشق شدن برای سایر دانشگاه‌های کشور و تقویت بیش از پیش حلقه‌های اعتماد بین نهاد علم، جامعه و صنعت، مطالعه عوامل مؤثر بر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی این دانشگاه اهمیت بسیاری دارد. سؤالات اصلی پژوهش عبارت‌اند از: ۱. وضعیت عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز چگونه است؟ ۲. آیا میان فشار اجتماعی، نگرش ابزاری به پژوهش، آموزش اخلاق پژوهش و نظارت اجتماعی با عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی رابطه وجود دارد؟ همچنین فرضیه‌های پژوهش به قرار زیر است:

۱. بین نظارت اجتماعی و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی رابطه وجود دارد.

۲. بین نگرش ابزاری به پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی رابطه وجود دارد.

۳. بین فشار اجتماعی ادراک شده و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی رابطه وجود دارد.

۴. بین آموزش اخلاق پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی رابطه وجود دارد.

عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی: سوء رفتارهای پژوهشی در علم سابقه زیادی دارد. در ایالات متحده آمریکا از آنجا که موارد متعددی از تقلب در مؤسسات معتبر تحقیقات در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ کشف شده، این موضوع در حوزه عموم مطرح شده است. طبق تاریخ‌نگاری گار فیلد^۹ به‌طور کلی، از دهه ۱۹۷۰، در حدود ۱۰۰۰ مورد منتشر شده درباره سوء رفتار در علم بحث شده است (Bornmann, 2013). در این خصوص، بنیاد ملی علوم^{۱۰} در دهه ۱۹۹۰ تعریف عمومی از سوء رفتارهای علمی را ارائه و سوء رفتارهای پژوهشی را به‌عنوان انحراف جدی از اصول پذیرفته شده کلی در یک رشته خاص تعریف کرده است. در سال ۲۰۰۰ نهاد سیاست علم و فناوری این تعریف را توسعه داد و نهادهای علمی دیگر نیز از آن استفاده کردند که به‌عنوان تعریف پایه در بسیاری از نشریات سوء رفتارهای پژوهشی مطرح است و آن اینکه "سوء رفتارهای پژوهشی به داده‌سازی، جعل و سرقت در پروپوزال، اجرا، مرور ادبیات پژوهش یا در گزارش نتایج پژوهش گفته می‌شود". به‌تازگی فانلی^{۱۱} درباره ماهیت سوء رفتارهای پژوهشی استدلال

9. Garfield's

10. National Science Foundation

11. Fanelli

کرده و گفته است که سوء رفتارهای پژوهشی باید به صورت گزارش سوگیرانه^{۱۲} در همه مراحل پژوهش تعریف شده باشد. مفهوم یادشده باید این گونه تعریف شود: هرگونه نادیده گرفتن یا ارائه نکردن اطلاعات لازم و کافی برای ارزیابی اعتبار و معناداری پژوهش در سطح مناسب با زمینه‌ای که پژوهش در آن انجام می‌شود (Bornmann, 2013). سوء رفتار به دو بخش عمدی و غیر عمدی تقسیم می‌شود (Abbasi et al., 2015). بخش عمدی شامل سه بخش جعل، تحریف و سرقت علمی است. سرقت علمی خود شامل دو بخش عمده و خرد است که به صورت انتشار مجدد، الصاق و مانند اینها استفاده می‌شود. تحریف نیز دست بردن در اسناد، پیرایش، فراموشی ارجاع، تفسیر غلط تعمدی و امثال آن است. لغزش‌های غیر عمدی نیز به دلیل ناآگاهی از انواع سوء رفتارها ناشی می‌شود یا قطعه‌قطعه سازی داده‌ها که پیگ و بلانشت^{۱۳} از آن به عنوان دوشیدن داده‌ها^{۱۴} یاد می‌کنند (Abbasi et al., 2014). ریس^{۱۵} نیز تحریف در پژوهش را تحریف هدفدار و دستکاری تعمدی داده می‌داند. بابینگ به نوع دیگری از تحریف اشاره می‌کند که پیرایش نام دارد و عبارت از دستکاری تعمدی داده‌ها به منظور بهتر ساختن آنان است (Abbasi et al., 2015). یکی از نظریه‌های برجسته درباره عادی شدن سوء رفتارهای علمی، نظریه آشفورت و اناند (Ashforth & Anand, 2003) است؛ این دو بر این باورند که ایده مرکزی نظریه عادی شدن آن است که رفتار انحرافی که تعدادی از اعضای یک گروه آن را آغاز کرده‌اند، ممکن است در طول زمان به هنجار جمعی تبدیل شود؛ زمانی که رفتار منحرفانه در یک جامعه گسترش می‌یابد و تشدید می‌شود، انحراف فردی به فساد نهادینه شده (نظام‌مند) تبدیل می‌شود (Spicer, 2009). مراحل سه‌گانه عادی شدن شامل نهادینه شدن^{۱۶}، عقلانی شدن^{۱۷} و جامعه‌پذیری^{۱۸} است. نهادینه شدن به فرایندهایی اشاره دارد که رفتار انحرافی نخستین در ساختارها و فرایندهای سازمانی پذیرفته می‌شود. عقلانی شدن به فرایندی اشاره دارد که در آن، ایدئولوژی‌های جدید برای توجیه کنش منحرفانه و شاید انحراف از ارزش‌ها توسعه می‌یابد. جامعه‌پذیری فرایندی است که انحراف به عنوان امری مجاز [اگرچه مطلوب هم نیست] پذیرفته می‌شود. از طریق این مکانیسم‌های تقویت‌کننده و متداخل، قوانین رسمی و هنجارهای قابل اجرا در جامعه وسیع‌تر در متن کنش‌های روزمره محو می‌شود. در حالی که انحراف نخستین برابند کنش افراد است که بعداً از طریق فرایندهای جمعی و انباشتی توسعه و تداوم می‌یابد و این امر موجب می‌شود که رفتار انحرافی به بخشی از سیاست‌ها و فرهنگ سازمان‌ها تبدیل شود. در تأیید این رویکرد، بر اساس رویکرد جرم‌شناسی فرهنگی می‌توان تصریح کرد که بسیاری از رفتارهای مجرمانه یا

12. Biased Reporting

13. Pig & Blandest

14. Data Milking

15. Raise

16. Institutionalization

17. Rationalization

18. Socialization

رفتارهایی که از سوی اکثریت جامعه، فرهنگ غالب یا نهادهای قدرت انحراف آمیز تلقی شده‌اند، به جزئی از زندگی روزمره گروهی از افراد تبدیل می‌شوند و جنبه خرده‌فرهنگی پیدا می‌کنند. معمولاً آنچه ما رفتار مجرمانه می‌نامیم، رفتاری مبتنی بر خرده‌فرهنگ است که از شبکه‌های درهم تنیده‌ای از نمادها، آداب و رسوم و معانی مشترک تشکیل شده است (Boudaghi, 2016). در این خصوص، اشفورت و اناند (Ashforth & Anand, 2003) معتقدند زمانی که در جامعه فساد (فساد علمی) توسعه می‌یابد و تشدید می‌شود، انحراف از قوانین رسمی و استانداردها اغلب به بخش عادی و پیش‌بینی شده از زندگی اقتصادی تبدیل می‌شود و پالمر^{۱۹} در تحلیل مشابه استدلال می‌کند که فساد سیستمی [در علم] محصول فرایندهای سطح جمعی است که ساختارها، ایدئولوژی‌ها و اجتماعی شدن افراد را شکل می‌دهد (Spicer, 2009). بانجا (Banja, 2010) تصریح کرده است که سازه‌هایی چون ناکارآمدی قوانین، دانش ناقص، فناوری‌های نوین، محیط کاری پیچیده، ترس از صحبت کردن درباره رفتار انحرافی، رد کردن مسائل سیستم از سوی مدیران و اعتقاد به کاربردی نبودن قوانین در عادی شدن رفتارهای انحرافی نقش مهمی دارند.

نظارت اجتماعی و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی: یکی دیگر از عواملی که می‌تواند موجب عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی بشود، عامل نظارتی است. طبق دیدگاه بورسیک و گراسمیک (Bursik & Grasmick, 1993) تنظیم جرم در جوامع فرایندی است که به کنترل‌های اجتماعی رسمی و غیر رسمی وابسته است؛ کلیر^{۲۰} تصریح کرده که کارکرد نهایی کنترل اجتماعی اعم کنترل رسمی و غیررسمی تنظیم رفتار است (Martin, Wright & Steiner, 2016). نظریه کنترل اجتماعی بر این پیشفرض استوار است که برای کاهش رفتار مجرمانه باید همه افراد کنترل شوند؛ بنابراین، رفتار انحرافی (عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی) از یک سو، محصول عوامل فردی کنترل نظیر خودپنداره منفی، ناکامی، روانپزیشی و اعتماد به نفس پایین و از سوی دیگر، نظام‌های کنترل ناقص اجتماعی و نبود تقید و تعهد به نهادهای بنیادین اجتماعی مانند خانواده، مدرسه و ... است و حلقه‌ها یا پیوندهای اجتماعی متعارف مثل دوستی، همکار بودن و ... نقش کنترل‌کننده عمده‌ای در عدم ارتکاب جرم دارند (Abbaszadeh, Saadati & Mohammadi, 2014). در این خصوص، هاگستروم خاطر نشان کرده که دو عامل جامعه‌پذیری عمیق و نظام کنترل اجتماعی مبتنی بر پاداش عامل پابندی به هنجارهای علمی است (Sotoudh & Hedayatollah, 2011). هافمن^{۲۱} در تحلیل خود از ارزش‌های اخلاقی نام برده است. برای درونی کردن هنجارهای اخلاقی دو جهت‌گیری عمده وجود دارد که یکی از آنها مبتنی بر ترس از مجازات است و دیگری به توانایی‌های شناختی و درک فرد از موقعیت‌ها بر می‌گردد (Mahdavi & Zarei, 2011). از نظر زوکرمن^{۲۲} نظارت اجتماعی در علم همیشه دربرگیرنده فرایندهایی در جلوگیری،

19. Palmer

20. Clear

21. Haffmann

22. Zucherman

کشف انحراف و تنبیه است. وارد کردن هنجارهای علمی در چارچوب فرایند اجتماعی شدن در فعالیتهای علمی یکی از عوامل جلوگیری از انحراف است (Mohseni Tabrizi, Ghazi Tabatabai & Marjani, 2010).

فشار اجتماعی ادراک شده و پایبندی به اخلاق پژوهش: فشار ادراک شده از سوی هم‌تایان به‌عنوان عامل کلیدی در رشد جوانان شناسایی شده است و مفهوم یادشده بر نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان در محیط دانشگاه تأثیر می‌گذارد (Ding, 2014). یکی از نظریه‌هایی که در قالب نظریه فشار مطرح شده، نظریه عمومی فشار^{۲۳} است که رابرت اگنیو^{۲۴} آن را مطرح کرده است. بر اساس این نظریه، افراد بدین دلیل در جرم و کجروی اجتماعی درگیر می‌شوند که فشارها و استرس‌هایی را تجربه می‌کنند و جرم راهی برای کاهش یا فرار از آن فشارهاست. از نظر او همه افراد به فشارها از طریق جرم و کجروی پاسخ نمی‌دهند و رفتار مجرمانه بیشتر زمانی رخ می‌دهد که افراد توانایی فایق آمدن از طریق روش‌های قانونی را ندارند (Parvin, Kalantari, & Davoodi, 2014). تداماگو و پاول^{۲۵} نیز در نظریه [فشار] نهادی^{۲۶} استدلال می‌کنند که نهادها و فرهنگ، کنش‌های سازمان‌ها و افراد را بسیار تحت تأثیر قرار می‌دهند. اصطلاح نهاد به‌طور گسترده مجموعه‌ای از قوانین رسمی، توافقات پیشین، هنجارها، ارزش‌ها و تعاملات تسهیم یافته کمتر رسمی است که انتظار می‌رود سازمان‌ها و افراد از آن تبعیت کنند. در مجموع، نهادها نقشه، اهداف و عقاید سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. مطالعات پیشین نشان می‌دهد که نهادها پیامدهای عمیقی بر سازمان‌ها و استراتژی‌های پژوهشی افراد دارند (Cadez, 2013). اسکات^{۲۷} فشارهای نهادی را به سه دسته قانونی^{۲۸}، هنجاری^{۲۹} و شناختی^{۳۰} طبقه‌بندی کرده که مشابه تقسیم‌بندی دایماگو و پاول است. وی فشارهای نهادی را به فشارهای قهری^{۳۱}، تقلیدی^{۳۲} و هنجاری^{۳۳} طبقه‌بندی کرده است. در فشارهای نهادی، قانونی یا قهری، میزان بالای رسمیت مطرح است و آن از طریق قوانین و سایر مقررات تنظیم شده دولت و سایر سازمان‌ها بازتاب می‌یابد. در یک محیط دانشگاهی معیار ارتقای رسمیت مورد نیاز تعداد انتشارات است. در مقابل، فشارهای نهادی هنجاری و شناختی به‌طور قانونی تقویت نمی‌شوند، اما در طول زمان به‌طور اجتماعی و شناختی ساخته می‌شوند. هم فشارهای نهادی هنجاری و هم فشارهای نهادی شناختی به‌صورت غیر رسمی تقویت و اعمال می‌شوند (Cadez, 2013).

23. General Strain Theory

24. Robert Agnew

25. DiMaggio & Powel

26. Institutional Theory

27. Scott

28. Regulatory

29. Normative

30. Cognitive

31. Normative Pressures

32. Mimetic, Pressures

33. Coercive Pressures

از دیدگاه اسکنلون و نیومن سرقت علمی [بعدی از سوء رفتارهای پژوهشی] متأثر از عواملی چون ناآگاهی، نگرش‌های شخصی، در دسترس بودن منابع اینترنتی، نبود توانایی و صلاحیت لازم برای انجام دادن کارهای علمی، عامل فشار نظیر أخذ نمره و نبود قوانین مؤسسه‌ای و سازمانی است (Zamani, Azimi & Soleymani, 2013). در خصوص عوامل زمینه‌ای، مارک دیویس و میچ ریسک^{۳۴} معتقدند افرادی که به سوء رفتارهای پژوهشی متهم هستند، مشکلات فردی و خانوادگی را در زمان انجام دادن فعالیت‌هایشان تجربه کرده‌اند که شامل از دست دادن اعضای خانواده و ... است (Davis et al., 2007).

آموزش اخلاق پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی: آموزش اخلاق پژوهش از دیگر متغیرهای اثرگذار بر کاهش عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی است، چرا که آموزش اخلاق به محققان دانش مورد نیاز درباره کدهای مناسب رفتار علمی و استانداردهای معین برای تحقیق علمی را فراهم می‌کند. بریم^{۳۵} تأکید کرده است که آموزش و تعلیم مناسب محققان در اخلاق پژوهش پزشکی از سوء رفتارهای پژوهشی جلوگیری می‌کند. مان، کلیچمن و مارکیتا^{۳۶} تصریح کرده‌اند که هر دانشمندی مؤلف است که رفتار پژوهشی مسئولانه را به دانشجویان آموزش دهد تا نسل بعدی دانشمندان مسئولیت خود را به‌عنوان محققان اخلاقی درک کنند. جنینگ^{۳۷} ادعا کرده است که مطالعه نظری اخلاقی بهترین فرایندی است که با آن دانشجویان رفتار اخلاقی را یاد می‌گیرند. جنسون^{۳۸} استدلال کرده است که اگرچه دانشجویان از طریق دوره‌های اخلاقی که در برنامه آموزشی گنجانده می‌شود، اصول اساسی حرفه آینده خود را یاد می‌گیرند، اما آنها به طور جدی اهمیت اخلاق را در شکل دادن به رفتار حرفه‌ای شان در نظر نمی‌گیرند (Mundt, 2007).

نگرش ابزاری به پژوهش و پایبندی به اخلاق پژوهش: نگرش ابزاری به پژوهش یکی دیگر از عوامل مرتبط با عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی است. رودریگز (Rodrigues, 1981) نگرش را مجموعه‌ای از عقاید، احساسات و تمایلات رفتاری افراد در مقابل یک موضوع خاص اجتماعی می‌داند. مفهوم یادشده عامل مهمی در تبیین رفتار انسانی است؛ نگرش‌ها تعیین می‌کنند که چطور افراد، موقعیت‌ها و رویدادهای دیگر را بررسی می‌کنند تا از این طریق احساسات، رفتارها و انتخاب‌های خود را ارزیابی کنند؛ مطالعات زیادی نشان داده است که نگرش‌ها پیش‌بینی‌کننده قوی رفتار انسان‌ها هستند (Hirota, Marcelino, Anjos & Guedes Ferreira, 2016). اسکنلون و نیومن بر این باورند که نگرش‌های شخصی در وقوع سرقت علمی نقش مهمی دارد (Zamani et al., 2013). گردمن^{۳۹} خاطر نشان کرده که نگرش منفی همسالان به نبود صداقت علمی یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش تقلب علمی است (Amiri

34. Mich Riske

35. Breen

36. Mann, Kalichman & Macrina

37. Jenning

38. Jensen

39. Gordman

(Khamesan, 2011) و فیش باین و آیزن در نظریه نگرش بر این باورند که رفتار در پی زنجیره‌ای از عوامل رخ می‌دهد و لذا، می‌توان این‌گونه برداشت کرد که رفتار هدفمدار است و عمدتاً با میل رسیدن به هدفی خاص برانگیخته می‌شود. آنها استدلال کرده‌اند که نگرش افراد به یک موضوع، با عقاید افراد درباره همان موضوع تعریف می‌شود و سپس، نگرش به‌واسطه ارزش‌ها، قصد و نیت رفتاری را درباره یک موضوع تعیین می‌کند. در نهایت، نیت، رفتار افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Hirota et al., 2016). قصد و نیت تابع وجود داشتن دو متغیر گرایش به سوی آن رفتار و هنجار ذهنی است. گرایش به سوی رفتار متغیر فردی و شخصی است که طی آن فرد برای دست زدن به یک رفتار آن را با نظر خودش می‌سنجد و خوب بودن یا بد بودن رفتار را ارزیابی می‌کند. هنجار ذهنی بر خلاف متغیر اول، تحت تأثیر نفوذ فشار اجتماعی است که شخص آن را در یک فعالیت درک می‌کند (Sabouri, Omani, Nosrati & Samari, 2008). بر اساس نظریه مبادله [که نمایندگان اصلی آن جورج هومنز^{۴۰} و پیتر بلاو^{۴۱} هستند]، مردم به رفتاری دست می‌زنند که پاداشی برایشان داشته باشد و نیازهای آنان را برآورده سازد (Imam, 2011). Jomezadeh, Rahbar Ghazi, Isanejad & Marandi, 2011 برت^{۴۲} در نظریه کنش ساختاری تصریح کرده است که کنشگر با توجه به شرایط شخصی و با در نظر گرفتن شرایط دیگران، سودمندی انواع کنش‌های ممکن را ارزیابی می‌کند (Ritzer, 1995). زیمن^{۴۳} بین دو الگوی اصلی علم دانشگاهی (الگوی مرتنی) و علم فرادانشگاهی (علم صنعتی) تمایز قایل شده و از نظر وی علم دانشگاهی دستخوش انقلاب فرهنگی و در حال استحاله توسط علم فرادانشگاهی است (Rabbani, Hemati, Ghazi Tabatabai & Vedadhir, 2011). وی بر این باور است که ارزش‌ها، آداب و معیارهای اخلاقی علم جدید؛ یعنی علم فرادانشگاهی در جهت مقاصد تجاری و انتفاعی است و بسیاری از ارزش‌های سنتی و جمعی علم دانشگاهی را تهدید می‌کند. او همچنین معتقد است که تضعیف نظارت‌های هنجاری در علم و فرایند تجاری شدن به زوال تولید علم و پژوهش‌های نوآورانه و با کیفیت بالا منجر خواهد شد (Rabbani et al., 2011)؛ بنابراین، می‌توان گفت که چشمداشت سود و منفعت و نگرش ابزاری به پژوهش در میان کنشگران دانشگاهی موجب عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی می‌شود.

پیشینه تجربی پژوهش

مرور سیستماتیک مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که درباره موضوع عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی مطالعات اندکی انجام شده است. بنابراین، در تحقیق حاضر به تحقیقاتی که به‌صورت مستقیم یا غیر مستقیم با مسئله تحقیق مرتبط هستند، اشاره شده است.

40. George Homans

41. Peter Blau

42. Burt

43. Ziman

مگیو و همکاران (Maggio, Dong, Driessen & Artino, 2019) در پژوهشی با عنوان "عوامل مرتبط با سوء رفتارهای علمی و شیوه‌های تحقیق در آموزش حرفه بهداشت" به این نتیجه دست یافتند که عامل فشار برای انتشار، قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده سوء رفتارهای پژوهشی است. در واقع، هرچه فشار برای انتشار بیشتر شود، تخلف گزارش شده بیشتر می‌شود. همچنین نتایج پژوهش هولتفریتیه و همکاران (Holtfreter, Reisig, Pratt & Mays, 2019) در میان ۶۱۳ نفر از محققان صد دانشگاه ایالات متحده نشان داد که استرس‌های حرفه‌ای به‌ویژه فشار برای تأمین بودجه‌های خارجی و انتشار مقاله در مجلات سطح بالا به‌طور گسترده موجب سوء رفتارهای پژوهشی می‌شود. السن و همکاران (Olesen, Amin & Mahadi, 2018) در پژوهشی با عنوان "سوء رفتارهای پژوهشی از دیدگاه محققان در دانشگاه‌های مالزی" که با روش کیفی و از طریق مصاحبه عمیق با ۲۱ محقق و مدرس دانشگاه‌های مختلف مالزی انجام شد، نشان دادند که در دانشگاه‌های مالزی شایع‌ترین سوء رفتارهای پژوهشی، سرقت علمی و نادیده گرفته شدن مالکیت معنوی است. طبق یافته‌های این مطالعه در سیستم نظارتی ضعف وجود دارد که به محققان اجازه می‌دهد تا سوء رفتارهای پژوهشی از خود بروز دهند.

ساینگ و همکاران (Singh, Dhir, Sharma & Singh, 2018) درباره سوء رفتار انتشار و ادراک مشارکت‌کنندگان از برنامه توسعه دانشکده بررسی کردند. در این پژوهش نظرها و تجربه‌های ۷۲ نفر از مربیان پزشکی، که در یک انجمن بحث و گفت‌وگو درباره توسعه دانشکده و روش‌های رسیدگی به سوء رفتار ثبت‌نام کرده بودند، تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که در تجربه بیشتر شرکت‌کنندگان رفتارهای نادرست در نشریات رایج است و اغلب هیچ اقدامی صورت نمی‌گیرد. ناآگاهی معلمان و دانش‌آموزان، منافع شخصی، فشار برای پیشرفت حرفه‌ای و نبود نظارت و کنترل دلایل این‌گونه سوء رفتارها ذکر شده است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش راه‌حل‌های متعددی را برای حل این مشکل ارائه کردند که متداول‌ترین آنها داشتن یک برنامه آموزشی رسمی به همراه سازوکارهای نظارت و کنترل دقیق در سطح نهادی بود. دیویس و همکاران (Davis et al., 2007) در پژوهشی با عنوان "عوامل مؤثر بر سوء رفتارهای پژوهشی: شواهدی از فایل‌های موردی دفتر صداقت پژوهشی" با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای به این نتیجه رسیدند که استرس‌ها یا فشارهای حرفه‌ای و شخصی، جو سازمانی، ناامنی شغلی، عادت‌های شخصی و عوامل شخصیتی در سوء رفتارهای پژوهشی نقش مهمی دارند. یافته‌های پژوهش هارد و همکاران (Hard, Conway & Moran, 2006) نشان داد که اعضای هیئت علمی اغلب خیلی کم از سوء رفتارهای پژوهشی دانشجویان جلوگیری می‌کنند یا دانشجویان درگیر سوء رفتارهای پژوهشی را کمتر به چالش می‌کشند. باورهای دانشجویان درباره رفتار همتایان (هنجارهای توصیفی همتایان) بر سوء رفتارهای علمی دانشجویان تأثیر می‌گذارد. همچنین باورهای اعضای هیئت علمی درباره سوء رفتارهای علمی دانشجویان در جلوگیری یا به چالش کشیدن سوء رفتارهای علمی دانشجویان اثرگذار است.

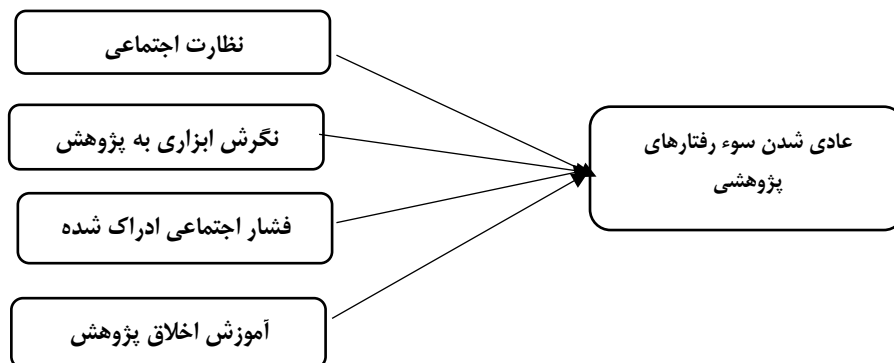
اوکونتا و روسو (Okonta & Rossouw, 2014) در پژوهشی با عنوان "سوء رفتارهای پژوهشی: پیمایش توصیفی از نگرش‌ها، ادراک و عوامل مرتبط در کشورهای در حال توسعه" نشان دادند که ۸۸ درصد از پژوهشگران درباره میزان سوء رفتارهای پژوهشی در مؤسسه خود نگران هستند و تعداد چشمگیری از پژوهشگران (۹۲/۶ درصد) معتقدند که یک یا چند نوع از سوء رفتارهای پژوهشی در محیط کارشان رخ داده است. ۸۱ درصد از محققان میزان مجازات‌های سوء رفتارهای پژوهشی را پایین یا خیلی پایین و فقط ۹ درصد اثربخشی قوانین مؤسسات و روش‌های کاهش سوء رفتارهای علمی را بالا ارزیابی کرده‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، با وجود سطح بالای سوء رفتارهای پژوهشی ادراک شده، بیشتر پژوهشگران به کاهش سطح بالای سوء رفتارهای پژوهشی در مؤسسه خود نگرش مثبتی داشته و از این ایده حمایت کرده‌اند که برنامه‌های حرفه‌ای باید شامل ارائه اطلاعاتی درباره استانداردهای اخلاق پژوهش باشد و آموزش اخلاق پژوهش به‌عنوان یک استراتژی برای کاهش سوء رفتارهای پژوهشی پیشنهاد شده است. ویلر (Wheeler, 2008) در پژوهشی با عنوان "سرقت در دانشگاه‌های ژاپنی: یک مسئله فرهنگی" که با روش پیمایشی انجام شد، نشان داد که دانشجویان در مقالات خود از منابع دیگران بدون نقل قول از آنها استفاده می‌کنند که نداشتن درکی از کنش، دلیل اصلی سرقت علمی آنها به‌شمار می‌رود.

یافته‌های پژوهش همتی علمداری لو و همکاران (Hemmati Alamdariloo, Shojaee, Salimi & Arjmandi, 2017) نشان داد که از نظر رفتار سرقت علمی میانگین نمره دانشجویان معمولی به‌طور معنادار بالاتر از دانشجویان با استعداد درخشان بود. افزون بر این، از نظر عوامل مؤثر بر سرقت علمی [بعدی از سوء رفتارهای علمی] در خرده‌مقیاس‌های نگرش مثبت دانشجویان درباره سرقت علمی، نبود آموزش مناسب در خصوص سرقت علمی و نداشتن ترس از تنبیه و مواخذه شدن، میانگین نمره سایر دانشجویان به‌طور معنادار بالاتر از دانشجویان با استعداد درخشان بود. نتایج پژوهش امیری و خامسان (Amiri & Khamesan, 2011) نشان داد که نبود صداقت علمی باید فراتر از تقلب در آزمون در نظر گرفته شود. به‌علاوه، متغیرهای فردی (سن، جنسیت، رشته تحصیلی و ویژگی‌های شخصیتی) و زمینه‌ای (استادان، قوانین شرافت علمی، شدت مجازات‌ها و تأثیر همسالان) زیادی وجود دارد که می‌تواند بر نبود صداقت علمی اثرگذار باشد.

زمانی و همکاران (Zamani et al., 2013) در پژوهشی با عنوان "شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان دانشگاه اصفهان" که با روش توصیفی انجام شد، به این نتیجه رسیدند که عوامل اثرگذار بر سرقت علمی شامل نبود احساس خودکارآمدی در دانشجویان در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش‌های علمی، نبود سازوکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی، عوامل اجتماعی- فرهنگی، آموزش‌های ناکافی قبلی درباره چگونگی استناددهی و شناسایی انواع سرقت علمی در دوران دبیرستان یا در آموزش‌های غیررسمی، تشخیص ندادن سرقت علمی دانشجویان از سوی استادان و واکنش نشان ندادن به آن، عوامل فشار، آموزش‌های ناکافی در دانشگاه برای شناساندن و نحوه پیشگیری از سرقت علمی، نداشتن ترس از تنبیه و مواخذه شدن و فضاهای مجازی و الکترونیکی است. نتایج پژوهش

قاراخانی (Gharakhani, 2014) درباره وضعیت اخلاق علم در فضای آموزش علوم اجتماعی که در میان دانشجویان دکتری علوم اجتماعی دانشگاه تهران با روش کیفی و ابزار مصاحبه انجام شد، نشان داد که مصاحبه‌شوندگان از اخلاق در آموزش تعریف دقیق و مشخصی ندارند و بیشتر به مصادیقی از هنجارشکنی اخلاق علمی که خود در فضای آموزش علوم اجتماعی آن را مشاهده یا تجربه کرده‌اند، اشاره می‌کنند. با این حال، شواهد بر مسئله‌مندی اخلاق علم در فضای آموزش علوم اجتماعی دلالت دارد و این امر نیز در دو دسته ویژگی‌های فرایندی و ساختاری به هم مرتبط نشان داده می‌شود. برجسته‌ترین ویژگی‌های فرایند هنجارشکنی اخلاق علم در فضای آموزش علوم اجتماعی خود را در عادی‌سازی هنجارشکنی و امتناع از تغییر و سپس، شکل‌گیری یک هنجارشکنی نظام‌مند بازنمایی می‌کند. چوپانی و همکاران (Choupani, Siadat & Rajaeepour, 2018) در پژوهشی با عنوان "عوامل فردی تأثیرگذار بر سوء رفتارهای پژوهشی در سیستم آموزش عالی ایران" که با روش پیمایشی در میان ۳۷۷ نفر از اعضای هیئت علمی و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های اصفهان، صنعتی اصفهان و هنر و علوم پزشکی اصفهان انجام شد، نشان دادند که نگرش‌های منفی، نبود توانایی در خلاقیت، ویژگی‌های شخصیتی، اعتقادات مذهبی و نبود صلاحیت فردی بر سوء رفتارهای پژوهشی تأثیر مثبت و معنادار داشته است.

در مدل مفهومی پژوهش با الهام از نظریه هاگستروم (Hagsrom, 1975) و با تکیه بر پشتوانه تجربی تحقیق، ارتباط نظری بین متغیرها بدین صورت مفروض شده است که سازه‌هایی چون فشار اجتماعی ادراک شده، نگرش ابزاری بر پژوهش، کنترل اجتماعی و آموزش اخلاق پژوهش بر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی تأثیر مستقیم دارد. انتظار می‌رود که داده‌های تجربی از مدل مفروض بیشتر حمایت کنند.

شکل شماتیک ۱- مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

در پژوهش حاضر با توجه به موضوع تحقیق از روش پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری کلیه دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به تعداد ۶۶۱۵ نفر بودند که از این تعداد، ۷۳۹ نفر بر اساس فرمول کوکران و به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. به‌منظور برآورد حجم نمونه، ابتدا واریانس متغیر وابسته از طریق مطالعه مقدماتی در میان ۳۰ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز محاسبه و سپس، نتایج به‌دست آمده در فرمول کوکران جایگذاری و درنهایت، تعداد نمونه (۷۳۹) به‌صورت زیر برآورد شد:

$$n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2} = \frac{6615 \times 1.96^2 \times .533}{[(6615 \times .05^2) + (1.96^2 \times .533)]} = \frac{13539/0528}{16/53 + 2/04} \approx 729$$

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بسته‌باسخ بود. به‌منظور بررسی اعتبار و پایایی مقیاس به‌ترتیب از اعتبار محتوایی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضرایب پایایی هر یک از سازه‌های استفاده شده در جداول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱- ضرایب پایایی مرتبط با سازه‌های مورد بررسی

ردیف	سازه‌ها	تعداد گویه	ضرایب پایایی
۱	نگرش ابزاری به پژوهش	۷	۰/۹۳
۲	فشار اجتماعی ادراک شده	۵	۰/۸۷
۳	نظارت از سوی دانشگاه	۶	۰/۸۲
۴	نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۳	۰/۷۶
۵	عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی	۷	۰/۸۷

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیر وابسته پژوهش

عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی: سوء رفتارهای پژوهشی به داده‌سازی، جعل و سرقت در پروپوزال، در اجرا، در داوری پژوهش یا در گزارش نتایج پژوهش تعریف شده است (Bornmann, 2013). در پژوهش حاضر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی به معنای عادی، طبیعی و بدیهی تلقی شدن دستکاری یافته‌ها، سرقت علمی، کپی‌پیست و ... از سوی کنشگران دانشگاهی است. مفهوم یادشده با معرف‌هایی چون رواج یافتن خرید و فروش پایان‌نامه در میان دوستان دانشگاهی، از بین رفتن قبح استفاده غیر اخلاقی از یافته‌های دیگران، عادی شدن عدم رعایت هنجارهای علمی در میان دوستان، عادی شدن کپی‌پیست در میان دوستان، بد اخلاقی تلقی نکردن داده‌سازی، تلقی نکردن مغایرت سرقت علمی با

ارزش‌های اخلاقی و رواج یافتن دستکاری یافته‌های پژوهشی در میان دوستان در سطح سنجش رتبه‌ای و در قالب طیف لیکرت اندازه‌گیری و همچنین عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی با گویه‌های یادشده از منظر دانشجویان بررسی شد.

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای مستقل پژوهش

فشار اجتماعی ادراک شده^{۴۴}: فشار اجتماعی ادراک شده درجه‌ای از فشارهایی است که افراد از سوی خانواده، دوستان، رسانه و آشنایان درک می‌کنند (Stic & Bearman, 2001). در این پژوهش مفهوم یادشده با معرف‌هایی چون احساس فشارهایی از سوی دوستان به دلیل پایبندی به هنجارهای علمی، تسلیم شدن در برابر فشارهای بیرونی مبنی بر رعایت نکردن هنجارهای علمی، سرزنش از سوی دوستان به دلیل رعایت هنجارهای علمی، مورد تمسخر واقع شدن از سوی هم‌اتاقی‌ها به دلیل صداقت داشتن در گزارش یافته‌های پژوهش و مورد تمسخر واقع شدن از سوی آشنایان به دلیل حقیقت‌گویی در اجرای پژوهش، در سطح سنجش رتبه‌ای و در قالب طیف لیکرت آزمون شده است.

نظارت اجتماعی: منظور از نظارت اجتماعی مجموع وسایل و شیوه‌هایی است که با استفاده از آنها یک گروه یا یک واحد، اعضای خود را به پذیرش رفتارها، هنجارها و قواعد رفتاری و حتی آداب و رسوم منطبق با گروه سوق می‌دهد (Gannadan, Moti Moti & Sotodeh, 2004). در تحقیق حاضر متغیر نظارت اجتماعی در دو بعد نظارت از سوی دانشگاه [با معرف‌هایی چون بررسی موشکافانه منابع داخل و پایان متن کار علمی توسط استادان راهنما، شناسایی سریع سرقت علمی دانشجویان توسط استادان، دقت زیاد استادان گروه آموزشی در تصویب پروپوزال، چک شدن پایان‌نامه‌های دانشجویان در پرتال ثبت پایان‌نامه دانشگاه، نظارت مستمر مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه بر محتوای پایان‌نامه دانشجویان و برخورد جدی معاونت پژوهشی دانشگاه با تخلفات پژوهشی دانشجویان] و نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری [با معرف‌هایی چون نظارت دقیق این وزارتخانه بر خرید و فروش پایان‌نامه‌ها، وجود داشتن نرم‌افزارهای قوی برای بررسی مقالات تکراری در این وزارتخانه و شناسایی سریع پایان‌نامه‌های تکراری در سامانه ایران‌داک وزارت علوم، تحقیقات و فناوری] در سطح سنجش رتبه‌ای و در قالب طیف لیکرت آزمون شد.

نگرش ابزاری به پژوهش: منظور از نگرش ابزاری به پژوهش مجموعه نظرها و تفکرات منفعت‌طلبانه و محاسبه‌گرایانه پژوهشگران در خصوص پژوهش است. در این پژوهش سازه یادشده با معرف‌هایی چون لحاظ ساختن منفعت شخصی در اجرای پژوهش علمی، تلاش در جهت تسریع رسیدن به نتیجه، لحاظ کردن هزینه و فایده در انتخاب موضوع پایان‌نامه، شرکت در کنفرانس‌های ملی صرفاً برای اخذ گواهی ارائه مقاله، نگاه به پایان‌نامه صرفاً به‌عنوان وسیله‌ای برای کسب مدرک دانشگاهی، بی‌ارزش تلقی کردن

اجرای درست تحقیق علمی در محافل آکادمیک و ... در سطح سنجش رتبه‌ای و در قالب طیف لیکرت آزمون شد.

آموزش اخلاق پژوهش: متغیر آموزش اخلاق پژوهش با مؤلفه‌های برگزار شدن سمینارهای مرتبط با اخلاق پژوهش در دانشگاه محل تحصیل و برگزار شدن دوره اخلاق پژوهش در دانشگاه محل تحصیل در سطح سنجش رتبه‌ای آزمون شد.

یافته‌ها

ویژگی‌های فردی پاسخگویان: نمونه آماری پژوهش حاضر ۷۲۹ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز بود که از این تعداد ۳۹۵ نفر مرد و ۳۳۰ نفر زن بودند. مقطع تحصیلی ۶۷/۹ درصد از دانشجویان منتخب در نمونه، کارشناسی ارشد و ۳۰/۹ درصد دکتری بود. معدل پاسخگویان ۱۷/۱۹ بود. از کل نمونه آماری، دانشکده محل تحصیل ۵/۶ درصد ریاضی، ۱۷ درصد کشاورزی، ۶/۲ درصد مهندسی عمران، ۴/۹ درصد علوم طبیعی، ۴/۵ درصد شیمی، ۰/۱ درصد مهندسی شیمی و نفت، ۵/۵ درصد روانشناسی و علوم تربیتی، ۵/۳ درصد ادبیات و زبان‌های خارجی، ۲/۱ درصد الهیات و معارف اسلامی، ۴/۱ درصد اقتصاد، مدیریت و بازرگانی، ۶ درصد جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۵/۵ درصد حقوق و علوم اجتماعی، ۸/۵ درصد مهندسی مکانیک، ۳/۳ درصد دامپزشکی، ۹/۱ درصد مهندسی برق و کامپیوتر، ۲/۲ درصد تربیت بدنی و علوم ورزشی، ۳/۳ درصد فیزیک، ۰/۵ درصد ستاره‌شناسی و فیزیک کاربردی و ۲/۷ درصد مهندسی فناوری‌های نوین بود. بر اساس یافته‌ها بیشترین آزمودنی‌ها از دانشکده کشاورزی (۱۷ درصد) بودند.

یافته‌های توصیفی متغیرهای مستقل پژوهش

آموزش اخلاق پژوهش: متغیر آموزش اخلاق پژوهش در این پژوهش با دو گویه و به‌صورت طیف لیکرت اندازه‌گیری شد. نتایج تجمیع نمرات گویه‌های متغیر نشان داد که میانگین درصدی متغیر آموزش اخلاق پژوهش (۳۶/۳۳) با میزان حداکثر ۱۰۰ و حداقل صفر پایین‌تر از مقدار متوسط است.

نظارت اجتماعی: برای سنجش سازه نظارت اجتماعی، ۷ گویه در قالب ۲ دو بعد نظارت از سوی دانشگاه با ۳ گویه و نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با ۴ گویه و به‌صورت طیف استفاده شد. نتایج توصیفی هر یک از این ابعاد نشان داد که میزان نظارت دانشگاهی از منظر دانشجویان مورد بررسی ۶۵/۱۳ درصد و بالاتر از مقدار متوسط است. میانگین درصدی بعد نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۵۳/۷۰ درصد است؛ یعنی میزان نظارت این وزارتخانه چندان قوی نیست. در این خصوص، ۶۴/۴ درصد از دانشجویان خاطر نشان کردند که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر خرید و فروش پایان‌نامه‌ها نظارت

دقیقی ندارد. نتایج تجمیع نمرات ابعاد نظارت اجتماعی نشان داد که میانگین درصدی کل نظارت اجتماعی در میان آزمودنی‌ها برابر با ۶۰/۷۵ درصد و بالاتر از مقدار متوسط است.

فشار اجتماعی ادراک شده: متغیر فشار اجتماعی ادراک شده در این پژوهش با پنج گویه در سطح سنجش رتبه‌ای اندازه‌گیری شد. نتایج به‌دست آمده از بررسی گویه‌هایی که برای سنجش متغیر فشار اجتماعی ادراک شده تنظیم شده بود، نشان داد که در مجموع، میزان فشار اجتماعی ادراک شده در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی مورد بررسی حدود ۵۰ درصد است. به‌طوری که ۴۸ درصد از پاسخگویان مطرح کردند که از سوی دوستان خود فشارهایی را به‌دلیل پایبندی به هنجارهای علمی احساس می‌کنند.

جدول ۲- یافته‌های توصیفی متغیرهای مورد بررسی

ردیف	متغیرهای مستقل	میانگین خام	میانگین درصدی	انحراف معیار	چولگی	حداکثر	حداقل	دامنه تغییرات	مقدار متوسط
		۱۴/۹	۴۹/۶	۵/۵	-۰/۲	۳۰	۵	۲۵	۱۷/۵
۱	آموزش اخلاق پژوهش	۴/۳	۳۶/۳	۲/۲	-۰/۵	۱۲	۲	۱۰	۷
۲	فشار اجتماعی ادراک شده	۱۴/۹	۴۹/۶	۵/۵	-۰/۲	۳۰	۵	۲۵	۱۷/۵
۳	نگرش ابزاری به پژوهش	۲۳/۶	۵۶/۲	۷/۰	-۰/۱	۴۲	۷	۳۵	۲۴/۵
۴	نظارت از سوی دانشگاه	۲۳/۴	۶۵/۱	۶/۷	-۰/۳	۳۶	۶	۳۰	۲۱
۵	نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۱۲/۸	۵۳/۷	۴/۸	-۰/۰	۲۴	۴	۲۰	۱۴
۶	نظارت اجتماعی کل	۳۶/۵	۶۰/۷	۱۰/۳	-۰/۲	۶۰	۱۰	۵۰	۳۵

متغیر وابسته پژوهش

عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی: در تحقیق حاضر متغیر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی با هفت گویه در سطح سنجش رتبه‌ای بررسی شد و نتایج زیر به‌دست آمد:

- ۴۳/۵ درصد از پاسخگویان مطرح کردند که در میان دوستان دانشگاهی خود، خرید و فروش پایان‌نامه زیاد رایج شده است.

- ۵۱/۹ درصد از دانشجویان خاطر نشان کردند که در میان دوستانشان قبح استفاده غیر اخلاقی از یافته‌های دیگران از بین رفته است.

۵۴/۳ درصد از پاسخگویان مطرح کردند که در میان دوستانشان رعایت نکردن هنجارهای علمی عادی شده است.

۶۲/۹ درصد از دانشجویان منتخب در نمونه خاطر نشان کردند که دوستان دانشگاهی آنان کپی‌برداری از آثار دیگران را امری عادی و قابل قبول می‌دانند.

۵۵/۹ درصد از دانشجویان اذعان کردند که دوستانشان داده‌سازی را بداخلاقی علمی نمی‌دانند.

۵۶ درصد از پاسخگویان اظهار داشتند که دوستانشان سرقت علمی را معایر با ارزش‌های اخلاقی خود نمی‌دانند.

۵۴/۶ درصد از پاسخگویان مطرح کردند که در میان دوستان دانشگاهی آنها دستکاری یافته‌های تحقیق رایج شده است.

در مجموع، نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که میانگین درصدی متغیر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان مورد بررسی (۵۹/۸۸)، بالاتر از مقدار متوسط و در واقع، میزان عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان قابل تأمل است.

یافته‌های استنباطی: نتایج تحلیل همبستگی متغیر میزان آموزش اخلاق پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی نشان داد که آموزش اخلاق پژوهش با میزان عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی همبستگی معنادار دارد. شدت همبستگی بین متغیرهای آموزش اخلاق پژوهش و پایبندی به اخلاق پژوهش ضعیف و نوع رابطه بین آنها معکوس است؛ یعنی هر چه اخلاق پژوهش در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی مورد بررسی بیشتر آموزش داده شود، سوء رفتارهای پژوهشی در میان آنان کمتر عادی می‌شود و بر عکس.

نتایج تحلیل همبستگی بین متغیرهای نگرش ابزاری به پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی نشان داد که ضریب همبستگی نگرش ابزاری به پژوهش با عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی متوسط (۰/۳۱۶) و نوع رابطه مستقیم است؛ یعنی با افزایش نگرش ابزاری دانشجویان به پژوهش، سوء رفتارهای پژوهشی در میان آنان افزایش می‌یابد و برعکس.

نتایج تحلیل همبستگی بین متغیرهای فشار اجتماعی ادراک شده و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی نشان داد که بین فشار اجتماعی ادراک شده و پایبندی به اخلاق پژوهش و ابعاد آن همبستگی مستقیم و معنادار وجود دارد و می‌توان گفت که با افزایش فشار اجتماعی، سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان بیشتر عادی می‌شود و برعکس.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که با افزایش نظارت اجتماعی، عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی کمرنگ‌تر می‌شود؛ یعنی بین نظارت اجتماعی و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی همبستگی معکوس و معنادار وجود دارد.

جدول ۳- یافته‌های توصیفی متغیر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی

ردیف	گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	تا حدی زیاد	تا حدی کم	کم	خیلی کم	بدون پاسخ	جمع کل
۱	تا چه حد در میان دوستان دانشگاهی شما، خرید و فروش پایان‌نامه رایج شده است.	۸/۱	۱۳/۳	۲۰/۴	۲۴/۸	۱۷/۳	۱۴/۴	۱/۶	۱۰۰
۲	تا چه حد در میان دوستان شما، قبح استفاده غیر اخلاقی از یافته‌های دیگران از بین رفته است.	۶/۹	۱۸/۷	۲۶/۳	۲۳/۷	۱۴/۴	۸/۲	۱/۸	۱۰۰
۳	تا چه حد در میان دوستان دانشگاهی شما، رعایت نکردن هنجارهای علمی عادی شده است.	۷/۷	۱۷/۷	۲۸/۹	۲۴/۴	۱۳	۷/۴	۰/۸	۱۰۰
۴	دوستان شما تا چه حد کپی پیست را امری عادی و قابل قبول می‌دانند.	۱۲/۳	۲۲/۵	۲۸/۱	۱۹/۲	۱۱	۵/۹	۱/۰	۱۰۰
۵	دوستان شما، تا چه حد دادمسازي را بداخلاقی علمی نمی‌دانند.	۸/۲	۱۹/۶	۲۸/۱	۲۲/۶	۱۱/۴	۸/۸	۱/۲	۱۰۰
۶	دوستان شما تا چه حد سرقت علمی را مغایر با ارزش‌های اخلاقی خود نمی‌دانند.	۷/۷	۱۷/۸	۳۰/۵	۲۱/۱	۱۱/۹	۹/۳	۱/۶	۱۰۰
۷	در میان دوستان شما، تا چه حد دستکاری یافته‌های تحقیق رایج شده است.	۹/۶	۱۵/۸	۲۹/۲	۲۲/۶	۱۳/۷	۷/۸	۱/۲	۱۰۰
۸	عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی	میانگین خام	میانگین درصدی	انحراف معیار	چولگی	حداکثر	حداقل	دامنه تغییرات	مقدار متوسط
		۲۵/۱۵	۵۹/۸۸	۷/۸۴	-۰/۱۸	۴۲	۷	۳۵	۲۴/۵

جدول ۴- آزمون همبستگی متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر وابسته (عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی)		متغیرهای مستقل
ضریب همبستگی	-۰/۰۹۸	آموزش اخلاق پژوهش
سطح معناداری	۰/۰۱۱	
تعداد	۶۷۷	
ضریب همبستگی	-۰/۳۱۶	نگرش ابزاری به پژوهش
سطح معناداری	۰/۰۰۰	
تعداد	۶۷۴	
ضریب همبستگی	-۰/۳۸۴	فشار اجتماعی ادراک شده
سطح معناداری	۰/۰۰۰	
تعداد	۶۶۵	
ضریب همبستگی	-۰/۱۸۲	نظارت اجتماعی
سطح معناداری	۰/۰۰۰	
تعداد	۶۵۲	

نتایج تحلیل رگرسیونی: در این پژوهش برای تعیین سهم اثرگذاری نسبی متغیرهای مستقل بر عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی از تحلیل رگرسیونی چندمتغیره به روش گام به گام استفاده شد. بر اساس نتایج تحلیل رگرسیونی می‌توان گفت که متغیرهای فشار اجتماعی، نظارت از سوی دانشگاه و نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری وارد مدل رگرسیونی شدند. در مجموع، متغیرهای یادشده توانستند که ۰/۱۸ درصد تغییرات سازه عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی را تبیین کنند. بنابراین، ۰/۱۸ درصد واریانس متغیر وابسته را متغیرهای مستقلی که وارد معادله رگرسیونی می‌شوند، تبیین می‌کنند و مابقی تغییرات با عوامل دیگری تبیین می‌شوند که در این تحقیق مد نظر نبودند. با مقایسه ضرایب بتا می‌توان گفت که متغیر فشار اجتماعی با ضرایب بتای ۰/۳۹ بیشترین تأثیر را در مقایسه با متغیرهای دیگر بر مسئله پژوهش؛ یعنی عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی دارد.

جدول ۵- متغیرهای مانده در مدل رگرسیونی

متغیر	ضرایب غیراستاندارد		Sig	T	همخطی چندگانه		ضریب ضریب همبستگی چندگانه
	B	خطای معیار برآورد			عامل تورم واریانس	ضریب تحمل	
فشار اجتماعی	-۰/۵۷۱	-۰/۵۳	۰/۰۰۰	۱۰/۶۷۴	۰/۳۹۹	۱/۰۳۱	۰/۴۳۸
نظارت دانشگاهی	-۰/۲۶۵	۰/۰۷۶	۰/۰۰۱	-۳/۴۹۹	-۰/۱۶۲	۱/۵۷۸	۰/۱۸۸
						۷/۰۹۸	۰/۶۳۴
نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	-۰/۱۲۰	۰/۰۵۳	۰/۰۲۴	-۲/۲۶۱	-۰/۱۰۳	۱/۵۴۰	کمیت دوربین واتسون ۲/۰۰۳

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه جامعه‌شناختی تعیین‌گرهای سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی بود. به‌طور کلی، سوء رفتارهای پژوهشی به داده‌سازی، جعل و سرقت در پروپوزال، اجرا، داوری پژوهش یا در گزارش نتایج پژوهش تعریف شده است. آشفورث و اناند (Ashforth & Anand, 2003) در زمینه عادی شدن سوء رفتارهای علمی تصریح کرده‌اند که وقتی رفتار منحرفانه در یک جامعه گسترش و تشدید می‌یابد، انحراف فردی به فساد نهادینه شده (نظام‌مند) و هنجار جمعی تبدیل می‌شود. بانجا (Banja, 2010) معتقد است که عواملی چون ناکارآمدی قوانین، دانش ناقص، فناوری‌های نوین، محیط کاری پیچیده، ترس از صحبت کردن درباره رفتار انحرافی، رد کردن مسائل سیستم از سوی مدیران و اعتقاد به کاربردی نبودن قوانین از جمله دلایلی است که موجب عادی شدن رفتارهای انحرافی می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که میزان عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان دانشجویان مورد بررسی بالاتر از مقدار متوسط است. بنابراین، این یافته با محتوای نظریه عادی شدن جرم همخوان است. بر اساس نظریه عادی شدن جرم، می‌توان گفت که سوء رفتارهای پژوهشی بر اثر تکرار در زندگی اجتماعی به روال و عادت تبدیل می‌شود. همسو با این یافته‌ها نتایج پژوهش قاراخانی (Gharakhani, 2014) نشان داد که هنجارگریزی و رواج رفتارهای مغایر با استانداردهای علمی و دانشگاهی در فضای آموزش علوم اجتماعی رشد و گسترش یافته و در نتیجه، تبعیت نکردن از هنجارهای علمی به شکل هنجارشکنی نظام‌مند در آمده است. نتایج پژوهش پارک (Park, 2003) نشان داد که دانشجویان اغلب سرقت علمی خود را توجیه می‌کنند و سرقت علمی از نظر دانشجو و همسالان وی بی‌اهمیت و عادی تلقی می‌شود.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین متغیر نظارت اجتماعی و ابعاد آن (نظارت از سوی دانشگاه و نظارت از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) با عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی همبستگی معکوس معنادار وجود دارد. همسو با این یافته، مرتن بر این باور است که اخلاقیات علم شامل مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارهاست که از طریق نظام پاداش‌ها، مجازات و مصوبات قانونی تقویت می‌شود. نتایج پژوهش زمانی و همکاران (Zamani et al., 2013)، ساینگ و همکاران (Singh et al., 2018) و امیری و خامسان (Amiri & Khamesan, 2011) مبنی بر نقش متغیرهای شدت مجازات‌ها، تشخیص ندادن سرقت علمی دانشجویان از سوی استادان، نداشتن ترس از تنبیه و مؤاخذه شدن، نبود سازوکار مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی بر سوء رفتارهای پژوهشی، با تحقیق حاضر هماهنگ است و در جامعه هدف کاربرد دارد. از دیگر یافته‌های مهم این پژوهش آن بود که میانگین نظارت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چندان مطلوب نبوده است. ۶۴/۱ درصد از پاسخگویان مطرح کردند که در این وزارتخانه در خصوص خرید و فروش پایان‌نامه‌ها نظارت دقیقی وجود ندارد. بین سازه‌های نگرش ابزاری به پژوهش و عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی همبستگی معنادار وجود داد، به طوری که با افزایش نگرش ابزاری به پژوهش در میان دانشجویان، میزان عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی افزایش می‌یابد و برعکس.

نگرش ابزاری به پژوهش در سوء رفتارهای پژوهشی نقش مهمی دارد. در این خصوص گردمن (Gerdeman, 2000) تصریح کرده است که نگرش منفی همسالان به نبود صداقت علمی یکی از عوامل مؤثر بر کاهش تقلب علمی است. همسو با یافته‌های نظری یادشده، نتایج پژوهش هارد و همکاران (Hard et al., 2006) و همتی علمداری لو و همکاران (Hemmati Alamdariloo et al., 2017) نشان داد که نگرش‌ها و باورهای دانشجویان بر سوء رفتارهای پژوهشی تأثیر معنادار دارد. بنابراین، محتوای نظریه‌ها و نتایج تحقیقات پیشین با یافته‌های پژوهش حاضر هماهنگ است. نکته قابل تأمل در یافته‌های این پژوهش آن است که بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۶/۲۸ درصد) به پژوهش نگرش ابزاری داشتند. بر اساس یافته‌های تحقیق، هر چه دانشجویان فشار اجتماعی بیشتری را احساس کنند، سوء رفتارهای پژوهشی در میان آنان بیشتر عادی می‌شود. اگنیو در نظریه فشار عمومی بر این باور است که افراد بدین دلیل در جرم و کجرویی درگیر می‌شوند که فشارها و استرس‌هایی را تجربه می‌کنند (Parvin et al., 2014). از نظر دینگ (Ding, 2014) فشار ادراک شده از سوی هم‌تایان بر نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان در محیط دانشگاه تأثیر می‌گذارد. به فراخور موضوع تحقیق، به نوعی محتوای نظریه فیش‌یابن و آیزن نشان می‌دهد که گرایش به رفتارهای هنجارمند محصول نفوذ فشارهای اجتماعی است که شخص آن را در یک موقعیت درک می‌کند (Hirota et al., 2016). در واقع، نبود صداقت علمی در آموزش عالی برآیند فشارهایی است که دانشجویان از سوی دوستان و هم‌کلاسی‌ها و ... دریافت می‌کنند. بر اساس این رویکردها می‌توان گفت که فشار اجتماعی ادراک شده می‌تواند در افزایش سوء رفتارهای پژوهشی دانشجویان نقش مهمی داشته باشد. نتایج تحقیقات آلسن و همکاران (Olesen et al., 2018)، دیویس و همکاران (Davis et al., 2007)، مگیو و همکاران (Maggio et al., 2019)، زمانی و همکاران

(Zamani et al., 2013) و ساینگ و همکاران (Singh et al., 2018) نشان داد که عامل فشار موجب بروز خطا، سوگیری و نادیده گرفتن معیارهای اخلاقی در تحقیقات علمی می‌شود که با یافته‌های پژوهش حاضر همسو است. آموزش اخلاق پژوهش موجب کاهش عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی می‌شود. محتوای نظریه آموزش و یادگیری دستوری گالنت (Gallant, 2008) نشان می‌دهد که آموزش در ارتقای اخلاق و صداقت دانشگاهی نقش مهمی دارد. در خصوص نتایج پژوهش اوکونتا و روسو (Okonta & Rossouw, 2014) درباره آموزش اخلاق پژوهش با کاهش سوء رفتارهای پژوهشی می‌توان گفت که یافته‌های نظری و تجربی پیشین طرح شده در این پژوهش در جامعه آماری مورد بررسی کاربرد دارد.

پیشنهادها

برای کاهش عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی در میان کنشگران دانشگاهی پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. مدیران تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها از طریق تشکیل کمیته‌های اخلاق پژوهش به تفکیک هر دانشکده، وضعیت پروپوزال‌ها و پایان‌نامه‌ها را از نظر رعایت موازین اخلاق پژوهش بررسی و مجوز دفاع را بر اساس نمره اخلاق پژوهش دانشجو صادر کنند؛
۲. استادان گروه‌های آموزشی، شورای پژوهشی گروه‌های آموزشی و مدیران تحصیلات تکمیلی در فرایند تصویب پروپوزال، ارزیابی کارهای کلاسی دانشجویان، داوری مقالات، داوری کتاب‌ها و طرح‌های پژوهشی برای تقویت اقتدا به آداب علمی از سامانه‌های همانندجو و ... استفاده کنند و بیش از پیش بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان نظارت داشته باشند؛
۳. استادان دانشگاه‌ها در نشست‌های علمی و کلاس‌های درس روش تحقیق دانشجویان، بر قبح رفتارهای سوء پژوهشی تحریف یافته‌ها، خرید و فروش پایان‌نامه، داده‌سازی و ... برای پیشگیری از عادی شدن رفتارهای سوء پژوهشی تأکید کنند و فرصت کافی برای اجرای پژوهش‌های کمی و انتشار مقاله به دانشجویان داده شود تا تعجیل در انتشار یافته‌ها به سوء رفتارهای پژوهشی منجر نشود؛
۴. در بدو ورود دانشجویان به دانشگاه‌ها اصول و کدهای اخلاق پژوهش در قالب بروشور و بسته آموزشی به آنها تحویل داده شود و در دانشگاه‌ها وبسایت اخلاق پژوهش برای آگاه‌سازی و راهنمایی دانشجویان راه‌اندازی شود؛
۵. به‌منظور افزایش آگاهی دانشجویان، در هر ترم معیارهای اخلاق پژوهش در رشته‌های مختلف در قالب کارگاه‌های آموزشی به آنها آموزش داده شود؛
۶. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مؤسسات پژوهشی‌ای را که به خرید و فروش پایان‌نامه و مقالات لاتین می‌پردازند، نظارت و سازماندهی کند، بدین صورت که تخلفات این مؤسسات را از طریق اعضای گروه

تخصصی تخلفات پژوهشی بررسی و نتیجه را به هیئت‌های انتظامی رسیدگی به تخلفات پژوهشی برای تصمیم‌گیری ارسال کند؛

۷. از طریق تصویب آیین‌نامه‌ها، ارائه مقاله برای دفاع از پایان‌نامه به صورت اختیاری و متناسب با ظرفیت و میزان خودکارآمدی پژوهشی پژوهشگران به تفکیک رشته‌های دانشگاهی باشد. یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که با افزایش نگرش ابزاری به پژوهش، پایبندی به اخلاق پژوهش کاهش می‌یابد. بر این اساس، نهاد آموزش و پرورش با هدایت تحصیلی نظام‌مند دانش‌آموزان به رشته‌های تحصیلی مورد علاقه و سازمان سنجش آموزش کشور با راهنمایی دقیق هنگام انتخاب رشته، دانش‌آموزان را از بدو ورود به دانشگاه راهنمایی کنند تا از این رهگذر در بدنه آموزش عالی، کنشگران دانشگاهی بانگیزه و فعال جذب شوند. این امر در درازمدت موجب کاهش نگرش ابزاری به پژوهش و افزایش پایبندی به اخلاق پژوهش می‌شود. برانزده است به منظور پیشگیری از عادی شدن سوء رفتارهای پژوهشی، معاونت پژوهشی دانشکده‌ها در هر ترم برای دانشجویان دوره‌های مختلف کنفرانس‌ها، نشست‌ها و میزگردهایی با محوریت آشنایی با موازین اخلاق پژوهش برگزار و در فرایندهای آموزشی و پژوهشی بیش از پیش بر قبح سوء رفتارهای پژوهشی تأکید کنند. با توجه به آنکه این پژوهش در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز انجام شده است، نتایج آن برای دانشگاه تبریز قابل تعمیم است. در تعمیم این نتایج به سایر دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری باید احتیاط شود.

قدردانی

بدین‌وسیله از حمایت مالی معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه شهید چمران اهواز در قالب پژوهانه (GN: SCU.ES99.44294) در اجرای این تحقیق تشکر و قدردانی می‌شود.

References

1. Abbasi, A., Farzan, F., & Zayer, B. (2014). Individual factors and types of scientific abuses. *Communication Management in Sports Media*, 2, 21-29 (in Persian).
2. Abbasi, A., Farzan, F., Seyyed Ameri, M.H., & Zayer, B. (2015). Social factors and types of academic misconduct. *Applied Research of Sport Manajment*, 43-49 (in Persian).
3. Abbaszadeh, M., Saadati, M., & Mohammadi, A. (2014). Investigating the relationship between social control and aggression among football spectators (Case study: Fans of Tractor Team). *East Azerbaijan Law Journal*, 4 (14), 1-18 (in Persian).

4. Abbaszadeh, M., Banifatemeh, H., Alizadeh-Aghdam, M.B., & Boudaghi, A. (2016). The underlying commitment factors influencing research ethics among graduate students in Tabriz University: A Grounded Theory approach. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 22 (1), 75-98 (in Persian).
5. Abbaszadeh, M., Saadati, M., & Mohammadi, A. (2014). A study of the relationship between social control and aggression among football spectators (Case study: Fans of Tabriz Tractor Manufacturing Football Team), *East Azerbaijan Police Science Quarterly*, 3, 1-18 (in Persian).
6. Amiri, M.A., & Khamesan, A. (2011). Academic dishonesty, a threat for honour of higher education: A review on individual and contextual factors. *Higher Education Letter*, 4(16), 9-30 (in Persian).
7. Ashforth, B.E., & Anand, V. (2003). The normalization of corruption in organizations. In R.M. Kramer & B.M. Staw (Eds.). *Research in Organizational Behavior*, 25, 1-52.
8. Ataie-Ashtiani, B. (2017). World map of scientific misconduct. *Sci Eng Ethics*, Retrieved from <https://www.researchgate.net> (in Persian).
9. Banja, J. (2010). The normalization of deviance in healthcare delivery. *Business Horizons*, 53(2), 139-148.
10. Boudaghi, A. (2016). A sociological study of adherence to research ethics among graduate students of Tabriz University and its related factors. (Ph. D thesis). University of Tabriz, Faculty of Law and Social Sciences (in Persian).
11. Bornmann, L. (2013). Research misconduct-definitions, manifestations and extent. *Publications*, 1(3), 87-98.
12. Bursik, R.J., & Grasmick, H.G. (1993). *Neighborhoods and crime: The dimensions of effective community control*. New York: Lexington Books.
13. Cadez, S. (2013). Social change, institutional pressures and knowledge creation: A bibliometric analysis. *Expert Systems with Applications*, 40(17), 6885-6893.
14. Choupani, H., Siadat, S.A., & Rajaeepour, S. (2018). Individual factors affecting research misconduct in Iranian Higher Education System. *International Review of Management and Marketing*, 8(2), 102-108 (in Persian).

15. Davis, M.S., Riske-Morris, M., & Diaz, S.R. (2007). Causal factors implicated in research misconduct: Evidence from ORI case files. *Science and Engineering Ethics*, 13(4), 395-414.
16. Ding, L. (2014). Drinking in context: The influence of peer pressure on drinking among chinese college students. Presented to the Faculty of the Graduate College at University of Nebraska In Partial Fulfillment of Requirements for the Degree of Master of Arts Major: Educational Psychology, 1-99 .
17. Fisher, C.B., Fried, A.L., & Feldman, L. G. (2013). Graduate socialization in the responsible conduct of research: A national survey on the research ethics training experiences of psychology doctoral students. *Ethics Behavior*, 1-26.
18. Gallant, T. (2008). Academic integrity in the twenty-first century: A teaching and learning imperative. *ASHE Higher Education Report*, 33(5). Hoboken, NJ: Wiley & Sons/Jossey-Bass.
19. Gannadan, M., Moti, N., & Sotodeh, H. (2004). *Sociology (Key concepts)*. Tehran: Avaye Noor (in Persian).
20. Gerdeman, R.D. (2000). Academic dishonesty and the community College. ERIC Clearinghouse for Community College Los Angeles CA. (ERIC Document Reproduction Service No.447840).
21. Gharakhani, M. (2014). *Ethics of science in Iranian social science education*. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies (in Persian).
22. Hagsrom, W. Q. (1975). *The scientific community*. London and Amsterdam: Fefer and Simons, Inc.
23. Haji Heidari, F., Jafari, P., & Arasteh, H.R. (2015). Comparison of missions and goals of specialized PhD courses in Iran and some countries over the world. *Iran Higher Education Quarterly*, 7(4), 107- 140 (in Persian).
24. Hard, S.F., Conway, J.M., & Moran, A.C. (2006). Faculty and college student beliefs about the frequency of student academic misconduct. *The Journal of Higher Education*, 77(6), 1058-1080.
25. Hemmati Alamdariloo, G., Shojaee, S., Salimi, Q., & Arjmandi, M.S. (2017). Comparison of plagiarism behavior and its related factors among talented students and other students. *Higher Education Letter*. 10 (27). 61-77 (in Persian).

26. Holtfreter, K., Reisig, M.D, Pratt, T.C., & Mays, R.D. (2019). The perceived causes of research misconduct among faculty members in the natural, social, and applied sciences. *Journal Studies in Higher Education*, Published Online: 26 Mar 2019.
27. Hirota, W.B., Marcelino, R., Anjos, D., & Guedes Ferreira, D. (2016). The first test of attitudes instrument for sports competition in athletics. *Journal of Physical Education Research*, 3 (1), 10-17.
28. Imam Jomezadeh, S.J., RahbarGhazi, M.R., Isanejad, O., & Marandi, Z. (2011). Investigating the relationship between feeling relative deprivation and political participation among students of Isfahan University. *Political Science Quarterly*, 8 (1), 37-68 (in Persian).
29. Maggio, I., Dong, T., Driessen, E., & Artino JR., A. (2019). Factors associated with scientific misconduct and questionable research practices in health professions education. *Perspectives on Medical Education*, 8(2), 74-82.
30. Mahdavi, M.S., & Zarei, A. (2011). Factors affecting adolescents' attitude towards ethical values (Case study: Third-year students of Hamedan province in 2003-2004). *Iranian Journal of Sociological Studies*, 1(3),1-21 (in Persian).
31. Martin, A., Wright, E.M., & Steiner, B. (2016). Formal controls, neighborhood disadvantage, and violent crime in U.S. cities: Examining (un)intended, consequences. *Journal of Criminal Justice*, 44, 58-65.
32. Mohseni Tabrizi, A.R., Ghazi Tabatabai, M., & Marjani, S.H. (2010). The impact of scientific issues and challenges on academic socialization. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 55, 45-67 (in Persian).
33. Mundt, L. (2007). Perceptions of scientific misconduct Among graduation allied health students relative to education and gender. A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree, doctor of education in educational leadership, University of Phoenix. 1-321.
34. Okonta, P., & Rossouw, T.H. (2014). Misconduct in research: A descriptive survey of attitudes, perceptions and associated factors in a developing country. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*, Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>.

35. Olesen, A.P., Amin, L., & Mahadi, Z. (2018). In their own words: Research misconduct from the perspective of researchers in Malaysian Universities. *Science and Engineering Ethics*, 24(6), 1755-1776.
36. Park, Ch. (2003). In other (people's) words: Plagiarism by university student's literature and lessons. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 28(5), 471-488.
37. Parvin, S., Kalantari, A.H, & Davoodi, M. (2014). Social factors affecting students' tendency to high-risk behaviors and social harms (with a comparative approach between self-governing and government dormitories). *Journal of Strategic Studies in Sport and Youth Studies*, 26, 151-170 (in Persian).
38. Poduthase, H., Garza, I. & Wood, J. (2018). Scientific research misconduct in social science research: What is it and how can we address it?. *Sociology International Journal*, 2(2), 85-86.
39. Rabbani, A., Rabbani, R., Hemati, R., Ghazi Tabatabai, M., & Vedadhir, A.A. (2011). New ways of knowledge production: Sociological reflection on the evolution of ethical standards and scientific conduct in the science and technology. *Journal of Ethics and Technology*, 6, 1, 24-24 (in Persian).
40. Rodrigues, A. (1981). *Social psychology*. Petropolis, RJ: Vozes, 573.
41. Resnik, D.B., Rasmussen, L.M., & Kissling, G.E. (2015). An international study of research misconduct policies. *Accountability in Research*, 22(5), 249-266.
42. Risal, P. (2015). Research misconduct: The cardinal sin. *Annals of Clinical Chemistry and Laboratory Medicine*, 1(2), 1-2.
43. Ritzer, G. (1995). *Contemporary sociology theories*. Translated by Mohsen, S., Tehran: Elmi Press (in Persian).
44. Sabouri, M.S., Omani, A.R., Nosrati, A., & Samari, D. (2008). Correlation and regression analysis of dimensions of tendency of students of agriculture at Islamic Azad University of Gharmsar towards work in rural areas. *Social Science Research Journal*, 2(4), 141-155 (in Persian).
45. Singh, S.P., Dhir, S.K., Sharma, M., & Singh, T. (2018). Publication misconduct: Perceptions of participants of a faculty development programme. *The National Medical Journal of India*, 31(3), 169.

46. Sotoudh, A., & Hedayatollah, B.S.A. (2011). The role of structural, functional, and relational factors in the internalization of science ethics among postgraduate students. *Social Research Quarterly*, 12 (12), 143-166 (in Persian).
47. Spicer, A. (2009). The normalization of corrupt business practices: Implications for Integrative Social Contracts Theory (ISCT). *Journal of Business Ethics*, 88, 833-840.
48. Stic, E., & Bearman, S.K. (2001). Body-image and eating disturbances prospectively predict increases in depressive symptoms in adolescent girls: A growth curve analysis. *Developmental Psychology*, 37(5), 597-607.
49. Wheeler, G. (2008). Plagiarism in the Japanese Universities: Truly a cultural matter? Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/248545533_Plagiarism_in_the_Japanese_Universities_Truly_a_cultural_matter.
50. Zamani, B.E, Azimi, S.A., & Soleymani, N. (2013). Identifying and prioritizing the effective factors affecting the students' plagiarism in Isfahan University. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 19 (1), 91-110 (in Persian).